

„BIRUTĖS“ DAINOS AUTENTIŠKO TEKSTO PROBLEMA

Juozas LEBIONKA

„Birutės“ daina — vienas pačių meniškiausių XIX amžiaus pradžios lietuvių poezijos kūrinių ir viena iš pirmųjų romantizmo apraiškų mūsų krašto literatūroje — visuotinai priskiriama S. Valiūnui. Tai daroma, remiantis visų pirma L. Jucevičiaus straipsniu „Valiūnas“, kuriame šis poetas minimas kaip „Birutės“ eilėraščio autorius¹. S. Valiūnui įeiti į lietuvių literatūros istoriją padėjo ir S. Daukantas, pridėjęs prie „Birutės“ dainos, išspausdintos rinkinyje „Dainės žemaičių“, pastabą, jog „amž. atils. P. Valiūnas parašė tą dainą“². Praėjus beveik šimtui metų nuo L. Jucevičiaus straipsnio paskelbimo, sužinota dar apie vieną šaltinį, chronologiniu atžvilgiu patį seniausią, kuriame S. Valiūnas irgi paminėtas kaip „Birutės“ dainos autorius. Tuo šaltiniu yra Kipr. Nezabitausko 1835 metais Prancūzijoje paruoštas poezijos rinkinys „Eiliavimas liežuvyje lietuviškai žemaitiškame“; jame prie „Birutės“ dainos pažymėta, jog šį kūrinių „sudėjo... vienas jaunikaitis vardu Valenavičia“³.

Nepaisant to, kad S. Valiūnas, kaip „Birutės“ autorius, jau gana seniai įėjo į mūsų literatūros istoriją, šios dainos autentiško teksto problema ligi šiol tebėra neišspręsta. Kūrinio autografo ar jo autentiško nuorašo nėra, turime tik gana daug šios dainos variantų, užrašytų iš liaudies lūpų⁴. Tuo tik ir galima paaiškinti, kad ligi šiol nėra pastovaus „Birutės“ teksto, ir antologijų bei chrestomatijų sudarytojai skelbia vis skirtingus šio kūrinio variantus. Pavyzdžiui, B. Pranskaus sudarytoje XIX a. lietuvių poezijos antologijoje išspausdintas „Birutės“ variantas buvo 1851 metais paskelbtas L. Ivinskio⁵; „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje“ paskelbti du šios dainos tekstai — „Dūmojimas seno žemaičio ant kalno Birutės“ ir

¹ Zr. „Muzeum domowe“, 1839, t. II, s. 224; L. A. Jucewicz, Rysy Żmudzi, Warszawa, 1840, s. 46; „Linksmine“, Wilno, 1841, s. 186.

² S. Daukantas, Dainės žiamajtiui, Petropilie, 1846, p. 137.

³ „Tauta ir žodis“, — Kn. VI, K., 1930, p. 396.

⁴ Lietuvos TSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Tautosakos rankraštyne sukaupta apie šimtas „Birutės“ dainos variantų.

⁵ Zr. Lietuvių poezija, XIX amžius, sud. B. Pranskus, V., 1955, p. 72. Pastabose, pridėtoje knygos gale, klaidingai pažymėta, kad skelbiamą „Birutės“ variantą užrašęs L. Jucevičius.

L. Jucevičiaus tariamai užrašytas variantas⁶; naujausioje lietuvių poezijos antologijoje išspausdinta pati pirmoji „Birutės“ publikacija, paimta iš 1828 metų žurnalo „Kolumb“⁷.

Tačiau ir naujausioje antologijoje nėra išspręsta minimo kūrinio autentiško teksto problema. Varšuviškis žurnalas „Kolumb“, skelbdamas „Birutę“, nenurodė kūrinio autoriaus. Be to, žurnale paskelbtame dainos variante yra neabejotinų teksto iškraipymų, vietomis sujaukta eilėdara ir strofika. Tokiu būdu, į „Birutės“ tekstą, paskelbtą „Kolumbe“, negalima žiūrėti kaip į autentišką S. Valiūno eilėraščio nuorašą: tai tik vienas iš šio kūrinio, tuo metu jau paplitusio liaudyje, variantų.

Negalima laikyti autentišku ir „Birutės“ teksto, paskelbto L. Jucevičiaus. Nepaisant to, kad savo straipsnyje „Valiūnas“ jis ir daro aliuziją į tai, jog buvo artimai susipažinęs su S. Valiūno literatūriniu palikimu, tame tarpe ir su eilėraščiu „Birutė“, kurį siuntė net K. Brodzinskiui, iš kai kurių aplinkybių matyti, kad kūrinio originalo jis, greičiausia, nė neturėjo ir apie S. Valiūno autorystę buvo tik girdėjęs iš kitų žmonių. Palyginus L. Jucevičiaus Palangos aprašymą, išspausdintą „Žemaitijos bruožuose“ ir vėliau pakartotą „Žemaitijos prisiminimuose“, su analogišku šio pajūrio kurorto aprašymu, pateiktu T. Bulharino straipsnyje „Jūros maudyklės Baltijos pakrantėje“⁸, kurio vertimas kartu su „Birutės“ dainos tekstu buvo išspausdintas „Kolumbe“⁹, akivaizdžiai matyti, jog L. Jucevičius, rašydamas minėtą savo apybraižą, ne tik sekė T. Bulharino pasakojimo apie Palangą ir Birutės kalną maniera, bet ir pakartėjo kai kuriuos to pasakojimo momentus, o taip pat nusirašė peterburgiško literato atpasakotą ir „Kolumbo“ žurnalo paskelbtą „Birutės“ dainos tekstą. „Birutės“ tekstas, ne kartą skelbtas L. Jucevičiaus, yra tas pats „Kolumbo“ variantas, kuriame tik pataisytos kelios grubesnės gramatinės, stilistinės ir eiliavimo klaidos, be to, praleistas šis dvielis:

Nor's daugiau pacziu turiet nier man grieka.
Prisz tawi wisas laikisiu už nieka.

Praleisdamas šias eilutes, L. Jucevičius, matyt, vadovavosi krikščioniška etika ir žiūrėjo į daugpatystę kaip į faktą, galintį pažeminti kuni-gaikščio Kęstučio gerą vardą liaudies akyse. Atsisakyti šių eilučių, matyt, skatino ir kita aplinkybė: „Kolumbo“ variantas turėjo trylika su puse ke-

⁶ Zr. Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, red. K. Korsakas ir J. Lebedys, V., 1957, p. 290—293.

⁷ Zr. Lietuvių poezija, t. I, sud. V. Vanagas, V., 1967, p. 104.

⁸ Ф. Б(улгарин), Морские купальни по берегу Балтийского моря, в Западных губерниях. (Отрывки из прогулки по Ливонии.) — «Северная пчела», 1827, № 125.

⁹ „Kolumb“, 1828, t. I, p. 184.

tureilio posmo; atsisakęs minėtų eilučių, L. Jucevičius aplygino dainos strofinę sandarą — gavo trylika pilnų posmų.

Kiti žinomi XIX a. pirmosios pusės „Birutės“ variantai, paskelbti S. Daukanto, L. Ivinskio¹⁰, o taip pat du variantai, išlikę S. Daukanto archyve¹¹, nekalbant jau apie Kipr. Nezabitauskio paliktą variantą, kuriame kūrinys jo paties savavališkai pereiliuotas ir pateiktas tiems laikams nebūdinga rašyba, irgi negali būti laikomi autentiškais, nes jie užrašyti iš liaudies lūpų, be to, juose, greta bendrų pagrindinių siužeto momentų ir pietiečių-vakariečių žemaičių tarmės pagrindo¹², yra ir aiškių skirtubių: nevienodas posmų skaičius, kai kurie turinio įvairavimai, kelių pietvakarių žemaičių tarmių persipynimas.

Į „Birutės“ dainos autentiško teksto problemą kiek naujos šviesos įneša vienas šio kūrinio variantas, išlikęs S. Daukanto archyve. Prie šio varianto pridėta šitokia pastaba: „Biruta dainia žemajtiu istorini pirmiaus par Waluna paraszita, o pasku par Dioniza Poszka pataisita“¹³. Iš visų žinomų XIX a. pirmos pusės „Birutės“ variantų čia minimas tekstas savo posmų skaičiumi, siužetu ir ypač kalbos grynumu yra artimiausias „Dūmojimui seno žemaičio ant kalno Birutės“, esančiam D. Poškos „Bitelėje Baublyje“. Tačiau šio teksto negalima laikyti „Dūmojimo“ nuorašu: Birutė jame vadinama ne „gero bajoro dukterimi“, kaip „Dūmojime“, o „ūkinko dukra“, be to, praleistos dvi „Dūmojimo“ eilutės ir įvestos dvi naujos:

Prijmkgi meili, tikra ir szirdinga,
Bukgi jau tolaus su manim drąsinga.

Šių eilučių nėra nė viename kitame ankstesniame „Birutės“ variante. Čia aptariamame variante padaryta ir kitų, ne tokių žymių „Dūmojimo“ teksto pakeitimų. Minimas S. Daukanto archyvo „Birutės“ tekstas rodo, kad XIX a. pirmoje pusėje Žemaitijoje buvo paplitęs ne vienas pagrindinis kūrinio variantas, kaip ligi šiol visuotinai buvo manyta, o du pagrindiniai variantai: vienas, gausus barbarizmais, 1828 metais pirmą kartą paskelbtas „Kolumbe“, ir antras — gryna lietuvių kalba užrašytas, atrodo, D. Poškos gyventose apylinkėse, dabartiniame Silalės rajone¹⁴. Dviejų,

¹⁰ Žr. L. Iwinski, Kalendaris arba metskajtlus ukiszkas... 1852 metu, Wilniuje, 1851. p. 34.

¹¹ Žr. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštynas, f. 1 (S.D.), b. 98, 99.

¹² „Birutės“ tekstų, aptariamų šiame straipsnyje, tarminį tyrimą bei palyginimą atliko kalbininkas Vyt. Vitkauskas.

¹³ Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštynas, f. 1 (S.D.), b. 99.

¹⁴ Po šio „Birutės“ teksto, išlikusio S. Daukanto archyve, dar prirašyta lenkų kalba: „Iš dėkingumo Dionizui Paškevičiui, buv. Raseinių žemiečių teismo raštininkui, kunigas Juozapas Paškevičius, Zvingių altaristas, 1845 metais pastatė piramidės pavidalo paminklą, padarytą iš vieno tašyto akmens...“. Cituojamame dokumente dar užfiksuotas D. Poškos paminklo įrašas ir pažymėta, jog visa tai rašyta Kaltinėnuose.

Galimas dalykas, kad šis „Birutės“ tekstas kartu su pranešimu apie paminklo D. Poškai pastatymą buvo S. Daukantui parašytas paties kun. J. Paškevičiaus, tolimo, tačiau D. Poškos labai gerbto giminaičio.

skirtingų savo leksika, apimtimi ir kai kuriomis būdingomis siužeto detalėmis, pagrindinių „Birutės“ variantų paplitimas Žemaitijoje rodo, jog jie turėjo atsirasti iš dviejų pirminių atskirų šaltinių, kuriais galėjo būti S. Valiūno sukurtas eilėraštis „Birutė“ ir D. Poškos ištaisytas jo tekstas — „Dūmojimas seno žemaičio ant kalno Birutės“.

S. Valiūno „Birutė“ turėjo būti parašyta anksčiau, negu „Dūmojimas“. Apie tai galima spręsti iš didesnio jos variantų paplitimo, iš polemiskos „Dūmojimo“ eilutės „gero bajoro duktė, ne vargdienė“, neigiančios S. Valiūno „Birutėje“ esantį teigimą, jog Birutė buvo „iš Palangos vargdienė mergaitė“, o taip pat iš to, kad visi „Birutės“ barbarizmai „Dūmojime“ pakeisti grynai lietuviškais žodžiais. Visiškai negalima įsivaizduoti atvirkštinio „Birutės“ leksikos pasikeitimo proceso, t. y. kad „Dūmojimo“ lietuviškus žodžius įvairiose Žemaitijos vietose liaudis būtų galėjusi pakeisti vienais ir tais pačiais lenkiškais kilmės barbarizmais. Matyt, „Birutės“ parašymo metu S. Valiūno lietuvių literatūrinė kalba nebuvo tokia gryna, kaip vėliau, pavyzdžiui, 1826 metais, kai jis rašė laišką D. Poškai „Rašančiam lietuvišką žodinį“.

Apie S. Valiūno ir D. Poškos bendradarbiavimą, kuriant „Dūmojimą“ seno žemaičio ant kalno Birutės“, liudija ir E. Volteris, praėjusio šimtmečio pabaigoje rašydamas: „Petrapilyje keli mylėtojai lietuviško rašto ir kalbos norėjo neseniai išparodyti, kad „Birutės dainą“ parašė ne P. Valiūnas, bet Dionizas Poška. Mat, pas poną R.¹⁵ tarp kitų Poškos rankraščių (lenkiškai ir lietuviškai parašytų) atrado teipogi ir kopiją (išrašą) „Birutės dainos“ su korektūromis, pataisytomis Poškos ranka“¹⁶.

Cia minimą „peterburgiškį“ dainos variantą, antrašte „Dūmojimas seno žemaičio ant kalno Birutės“, paskeibė E. Volteris¹⁷. Palyginus jo paskelbtąjį su to paties pavadinimo tekstu, esančiu D. Poškos „Bitelėje Baublyje“, matyti, jog jie abu sutinka žodis į žodį ir parašyti ta pačia rašyba. Taigi, „Birutės“ tekstas „Bitelėje Baublyje“ yra D. Poškos nusirašytas nuo to pirminio jo redaguoto¹⁸ teksto, kuris XIX a. pabaigoje atsidūrė Peterburge.

„Dūmojimas“ — D. Poškos pataisyto „Birutės“ dainos teksto originalas ir kiti ankstesni „Birutės“ variantai, atsiradę iš netaisyto S. Valiūno eilėraščio ir užrašyti iš liaudies lūpų, duoda galimybę pamėginti atkurti pagrindinį kūrinio tekstą. Šiuo tekstu negali eiti „Dūmojimas“, nes jame D. Poška yra padaręs gana žymių pakeitimų. Palyginus čia anksčiau minėtus dainos variantus, kurie mažai skiriasi vienas nuo kito, su „Dūmoji-

¹⁵ Greičiausiai tai buvo Juozapo Rodzevičiaus, Raseinių apskrities ribų teisėjo, su kuriuo D. Poška palaiškė artimus ryšius, ainis.

¹⁶ Vaitis, Kas parašė „Byrutės dainą“? — „Varpas“, 1894, Nr. 8, p. 124.

¹⁷ Zr. „Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft“, B. IV, Heidelberg, 1896, S. 300.

¹⁸ Plg. Lietuvių literatūros istorija, t. I, red. K. Korsakas, V., 1957, p. 359.

mu“, matyti, kad pagrindiniai D. Poškos taisymai buvo kalbinio pobūdžio. D. Poška pašalino iš S. Valiūno dainos teksto beveik visus barbarizmus, pakeisdamas juos grynai lietuviškais žodžiais: negašavojos — nesipuikino, šniūrelis — varstelis, vožijos — padrinso, kalpokas — šalmas, saidokas — kilpinis, padkava — posnaga, būti čistatj ant kūno — neimti vyro...

Dainos turinyje D. Poška padarė šiuos pakeitimus:

1) dvi pirmąsias kūrinio eilutes, matyt, išreiškiančias žemaičių pasipiktinimą caro Aleksandro I 1819 metais įvykdytu Palangos ir jos apylinkių atskyrimu nuo Lietuvos ir prijungimu prie Latvijos (Kurliandijos):

Ant krašto marės, Palangos miestelėj,
Kurį išplėšė mūsų neprieteliai,

D. Poška, norėdamas šią dainą padaryti grynai istorine, t. y. vaizduojančia Kęstučio epochą, pakeitė šitokiu dvieliu:

Ant marės krašto, ties miestu Palangos,
Ties žemės mūsų žemaičių pabangos.

2) Antro dainos posmo dvi pirmąsias eilutes:

Ten, kur laiminga buvo žemė mūsų,
Kol buvom ponais ir gudų, ir prūsų

jis pakeitė eilutėmis:

Ten, kol laimingos buvo dienos mūsų,
Kol buvom ponais Litvos, Kuršių, Prūsų.

3) S. Valiūno, matyt, remiantis liaudies padavimais, pažymėtą Birutės kilmę:

Nebuvo ana kokia karalaitė,
Bet iš Palangos vargdienė mergaitė

D. Poška atmetė ir, turėdamas galvoje M. Strijkovskio „Kroniką“, tvirtino, jog Birutė buvo:

Iš užgimimo ne kunigaikštienė,
Gero bajoro duktė, ne vargdienė.

4) Kadangi nė viename iš ankstesnių „Birutės“ variantų nėra šių paskutinių „Dūmojimo“ eilučių:

Birutė parmeld Dievą ir perkūnus,
Nes palaiminta gimdė šešis sūnus —
Vitoldas, Vojdats, Patrykas, Vojšvilas,
Penktas Zigmuntas, o šeštas Tautvilas,
Sekma dukterė Ona ar Danuta;
Slovinkit, amžiai, žemaičių Birutą —

reikia spėti, kad ir jos buvo prirašytos D. Poškos, siekusio šį kūrinį „suis-torinti“.

Kokiu tikslu vėliau D. Poška taisė S. Valiūno sukurtą dainą, nesunku suprasti, ypač turint galvoje S. Stanevičiaus paminėtą faktą, jog jis kūręs Lietuvos istoriją eilėmis¹⁹. Visi D. Poškos atlikti „Birutės“ teksto pataisymai rodo, kad jis siekė ją priartinti prie istorinių šaltinių, kalbančių apie tą pačią Lietuvos praeities epochą.

Nustatant pagrindinį, t. y. patį artimiausią originalui, „Birutės“ tekstą, daugiausia reiktų remtis „Kolumbe“ pirmą kartą paskelbtu tekstu. „Kolumbo“ varianto tekstas lygintinas su tokiais ankstyvesniais variantais, kaip su D. Poškos „Dūmojimu“, Kipr. Nezabitauskio ir S. Daukanto (paskelbtu) variantais. Kiti žinomi ankstesni „Birutės“ variantai (L. Jucevičiaus, L. Ivinskio ir išlikę S. Daukanto archyve) yra mažiau svarbūs, nes jie tėra čia pirma minėtų variantų atkartojimai ar perdirbiniai.

Nustatant pagrindinį „Birutės“ tekstą, visų pirma iškyla jo posmų skaičiaus klausimas. Visuose mūsų atrinktuose svarbesniuose variantuose yra po trylika su puse posmo, tik viename D. Poškos „Dūmojime“ yra penkiolika posmų. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog dainos originale ir turėję būti trylika su puse posmo. Tačiau palyginus minėtų variantų tekstus, matyti, jog kai kurie dainos dvideiliai yra ne visuose variantuose. Pavyzdžiui, Kipr. Nezabitauskio variante nėra eilučių:

Aš visad ponu buvau žemės jūsų,
O nuo šio česo vyru tavo būsiu,

kurios pasikartoja visuose kituose „Birutės“ variantuose. Paskelbtuose „Kolumbo“, o taip pat visuose S. Daukanto variantuose trūksta dvideilio:

Priimk, Birute, širdį mano ščyrą
Ir visus turtus, kurie didi yra,

kuris yra „Dūmojime“ ir Kipr. Nezabitauskio variante. Kadangi šį dvideilį paliudija du vienas nuo kito nepriklausomi šaltiniai, reikia daryti išvadą, jog minėtas dvideilis turėjo būti ir dainos originale. Tokiu būdu, S. Valiūno parašytoje „Birutėje“ turėjo būti keturiolika ketureilių posmų. Matyt, daugelis žinomų dainos teksto variantų buvo užrašyti iš liaudies lūpų, ir tai nulėmė praleidimus.

Paėmus „Birutės“ dainos teksto pagrindu „Kolumbo“ variantą kaip labiausiai autoritetingą (jis buvo paskelbtas anksčiau už kitus variantus) ir pakoregavus jį pagal kitus XIX a. pirmos pusės dainos svarbesnius variantus, S. Valiūno kūrinio „Birutė“ pagrindinis tekstas dabartine rašyba turėtų atrodyti šitaip:

¹⁹ Zr. S. Stanevičius, Raštai, V., 1967, p. 419.

Birūta

Ant krašto marės, Palangos miestelėj,
Kurį išplėšė mūsų neprieteliai,
Yr didis²⁰ kalnas, Birūta vadintas,
Žalioms pušelioms viršuj apsodintas.

Ten, kur laiminga žemė buvo mūsų,
Kol buvom ponais ir gudų, ir prūsų,
Viežlyva, skaisti kaip rožė ir rūta
Kunigaikštienė gyveno Birūta.

Nebuvo ana kokia karalaitė,
Bet iš Palangos vargdienė mergaitė,
Zemčiūgais brangiais ir aukso auskarais
Negašavojos vaikščioti pamariais²¹.

Su savo darbo marškiniais dėvėjo,
Trumpą rainuotą sijoną turėjo,
Ant geltų kasų — rūto vainikėlį,
Ant balto kaklo — gintaro šniūrelį²¹.

Kad vieną kartą broliai susitarę
Anksti išėjo žvejoti ing marę,
Sesuo, nešdama pietus lauknešėlį²³,
Sutiko šviesų kunigaikštį kelėj.

Tasai Jogėlos dėdė Keistuts buvo,
Kursai Žemaičiais valdė ir Lietuva²⁴,
Jojo tuo kartu kryžius naikinti,
Kurie vožijos mumis užkabinti.

²⁰ Visuose kituose ankstesniuose dainos variantuose (išskyrus L. Jucevičiaus, kuris, kaip buvo pažymėta, yra „Kolumbo“ varianto kopija) vietoj žodžio „didis“ vartojamas „aukštas“.

²¹ „Kolumbo“ tekste:

Zemčiūgais brangiais ir auskarais
Negašavojos ana vaikščioti pamariais.

Ši posmo dalis „Kolumbe“ yra sudaryta: trečioje eilutėje 9 skiemenys, o ketvirtoje — 13. Palyginus minimas eilutes su „Dūmojimu“ ir kitais variantais, jos turėjo atrodyti taip, kaip čia pateikta.

²² K. Nezabitauskio ir S. Daukanto variantuose: „vainikėlis“, „šniūrelis“.

²³ Šiai „Kolumbo“ eilutei trūksta vieno skiemenų:

Ten nešdama pietus lauknešėlį.

Pagal „Dūmojimą“ ir kitus variantus galima spręsti, jog ši eilutė originale turėjo būti tokia, kaip čia pateikta.

²⁴ Visuose kituose variantuose: „Kursai Žemaičius valdė ir Lietuvą“.

Ant širvo žirgo, po meškos kalpoku,
Su šviesiu ginklu, su rago saidoku,
Auksinas kilpas su pentiniais spardė,
O žirgs padkavoms šilo žemę ardė²⁵.

Išvydęs tikrą grožybę pamarėj,
Jaunai Birūtai tokiomis žodžiais tarė:
„Kas nors tu esi — deivė ar mergelė —
Priimk čion ranką mano ant to kelio.

Aš visad buvau ponu žemės jūsu,
O nuog šio čėso vyru tavo būsiu,
Priimk, Birūta, širdį mano ščyrą
Ir visus turtus, kurie didi yra²⁶.

Kur tave gavau pirmąkart matyti,
Liepsiu palocių puikų pastatyti,
O kalns, ant kurio pažinai Keistutą,
Nuog tavo vardo bus vadints Birūta.

Ten²⁷ tu gyvensi nuog vyro mylėta,
Tu, kuri radai širdėj mano vietą,
Nors daugiau pačių turėt nēr mañ grieko,
Prieš tave visas laikysiu už nieką“.

Tą girdėdama mergelė gėdinga,
Jauna Birūta, skaisti, išmintinga,
Žemyn mėlynas akeles nuleido,
Atsiduksėjo ir puolė ant veido.

„Nors, — sako, — seniai prieš dievą Perkūną
Prisiekiu būti čystatoj ant kūno,
Bet kad yr tokia valia tavo, pone,
Teišsipildo širdinga malonė“²⁸.

²⁵ „Kolumbo“ tekste: „O žirgs padkavoms širvą žemę ardė“ yra aiški klaida. K. Nezabitauskio, S. Daukanto, L. Ivinskio ir kiti variantai rodo, jog originale vietoje žodžio „širvą“ turėjo būti žodis „šilo“.

²⁶ Paskutinių dviejų posmo eilučių „Kolumbe“ nėra, tačiau jų buvimą originale, kaip jau buvo anksčiau pažymėta, liudija kiti autoritetingi variantai.

Dainos užrašytojui nepateikus „Kolumbo“ redakcijai antros šio posmo dalies, tolesnė „Kolumbo“ varianto strofinė sandara yra atitinkamai pasikeitusi.

²⁷ Kituose variantuose šis posmas prasideda žodžiu „čia“.

²⁸ „Kolumbe“: „Lai išsipildo širdinga malonė“. „Dūmojimo“, K. Nezabitauskio ir S. Daukanto variantai rodo, jog ši eilutė originale turėjo skambėti taip, kaip čia pateikta. Kad „lai“ nebuvo būdingas S. Valiūno tarmei, apie tai jis rašė ir savo laiške D. Poškai „Rašančiam lietuvišką žodinį“.

Vis tai padarė, kaip sakė Keistutas:
Ant kalno buvo pastatytas butas,
Birūta, pačio jo dasilytėta,²⁹
Pagimdė sūnų Vitoldą ant svieto.

Panašiu būdu tarybiniai tekstologai nustato pagrindinius kūrinių tekstus, kai yra žuvę jų originalai ir neturima autentiškų nuorašų. „Kai mus pasiekia tik kūrinio nuorašai, tekstologas, atlikęs atitinkamą analizę, atrenka vieną, labiausiai autoritetingą nuorašą, kaip pagrindinio teksto šaltinį, ir koreguoja jį pagal kitus nuorašus, jeigu yra įrodytas didesnis šių nuorašų autoritetingumas, skaitant tuos ar kitus kontekstus“³⁰. Vadovaujantis šitokiu metodu, buvo, pavyzdžiui, atkurta M. Lermontovo eilėraščio „Poeto mirtis“ pabaiga (16 eilučių), parašyta vėliau už pagrindinę eilėraščio dalį³¹, buvo nustatyti pagrindiniai tekstai populiarios dekabristų dainos „Ах, тошно мне“, parašytos K. Rylejevo ir A. Bestuževo-Marlinskio³², ir visos eilės kitų rusų rašytojų kūrinių, kurių originalai neišliko. Tačiau „reikia ypač pabrėžti, jog pagrindinis tekstas, atrinktas tokiu būdu, t. y. iš nuorašų, kurių autentiškumas sąlyginis, tuo pačiu bus autentiškas tik sąlyginai, ir todėl, atsiradus naujiems dokumentams, naujiems nuorašams, o, gal būt, net autografui, gali tekti peržiūrėti priimtus tekstologinius sprendimus ir parinkti kitą pagrindinio teksto šaltinį“³³.

Remdamiesi turimais duomenimis, galime spėti ir „Birutės“ sukūrimo laiką. Tam galėtų padėti dainoje minimas Palangos atskyrimas nuo Lietuvos, įvykęs 1819 metais, ir Kipr. Nezabitausko liudijimas, kad S. Valiūnas sukūrė šią dainą, būdamas „jaunikaitis“. Taigi, „Birutė“ turėjo būti parašyta tuojau po Palangos netekimo, t. y. kokiais 1819—1820 metais, kai S. Valiūnas turėjo apie trisdešimt metų, buvo tokio amžiaus, kurį dar galime laikyti jaunikačio amžiumi.

Skelbiant „Birutę“ mokslinio pobūdžio leidiniuose, reikėtų greta pagrindinio jos teksto dėti ir „Dūmojimą seno žemaičio ant kalno Birutės“, kuris yra labai vertingas XIX a. pradžios lietuvių literatūrinės kalbos paminklas, o mokykloms skirtose knygose vertėtų „Birutės“ teksto barbarizmus keisti D. Poškos tikrai vykusiais parinktais lietuvių kalbos žodžiais ir dainą, žinoma, pateikti dabartine literatūrine kalba.

²⁹ Trečia šio posmo eilutė „Kolumbe“ išspausdinta šitaip: „Biruta paczie o dasylietia“. Kitų dainos variantų ir žemaičių tarmės ypatybių šviesoje atrodytu, jog originale ši eilutė turėjo būti tokia, kaip čia pateikta.

³⁰ Основы текстологии. Под редакцией В. С. Нечаевой, М., 1962, стр. 278.

³¹ Zr. ten pat.

³² Плг. Ю. Оксман, Агитационная песня «Ах, тошно мне и в родной стороне». — «Литературное наследство», т. 59, 1954, стр. 85.

³³ Основы текстологии, стр. 279.

ПРОБЛЕМА АУТЕНТИЧНОГО ТЕКСТА ПЕСНИ «БИРУТЕ»

Юозас ЛЕБЕНКА

Резюме

Песня С. Валюнаса «Бируте» — одно из самых прекрасных произведений литовской поэзии начала XIX века и одно из первых проявлений наступающего тогда романтизма в Литве. Вследствие отсутствия ее оригинала и достоверного списка эта песня до сих пор печатается по текстам, записанным из уст народа.

Взяв в качестве источника основного текста этого произведения первую его публикацию, помещенную в журнале «Колумб» (1828, т. I, стр. 200), и исправив ее по другим ранним вариантам этой песни, автор статьи предлагает основной текст «Бируте».

На основании того факта, что в некоторых наиболее ранних публикациях песни «Бируте» упомянуто присоединение города Паланги к Курляндии, в статье делается вывод, что «Бируте» была написана в 1819 или 1820 году.

PROBLEMA AUTENTYCZNEGO TEKSTU PIEŚNI „BIRUTĖ“

Juozas LEBIONKA

Rezieme

Pieśń S. Wolunasa „Birutė“ — jedna z najpiękniejszych z początku XIX wieku utworów poezji litewskiej i jedna z pierwszych zjawisk romantyzmu w literaturze naszego kraju. Ponieważ nie zachował się oryginal „Birutė“ i nawet autentyczny jego odpis, dotychczas publikują się różne warianty tego utworu, które zostały w odpisach jakichś albo zapisane z twórczości ludowej.

Na podstawie pierwszej publikacji „Birutė“ („Kolumb“, 1828, t. I, s. 200) i poprawiwszy tekst jej według innych wczesnych wariantów pieśni „Birutė“, autor artykułu przedstawia podstawowy tekst wspomnianego utworu.

Z faktu, że w niektórych wcześniejszych wariantach pieśni wspomniano odłączenie Pałangi od Litwy i przyłączenie jej do Kurlandii, w artykule stwierdza się, że „Birutė“ została napisana w roku 1819 albo 1820.